

درس فارغ اصول استاد حاج سید مجتبی نورمفیدی

موضوع کلی: امارات و ظنون
موضوع جزئی: ۴. شهرت - ادله حجیت - بررسی دلیل چهارم - یاد آوری یک نکته
- اشکال دوم و بررسی آن
سال شانزدهم
تاریخ: ۱ مهر ۱۴۰۳
مصادف با: ۱۸ ربیع الاول ۱۴۴۶
جلسه: ۵

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

خلاصه جلسه گذشته

بحث در ادله حجیت شهرت فتوایی مطلقا بود. عرض کردیم درباره شهرت فتوایی سه قول وجود دارد:

قول اول: قول به حجیت مطلقا.

قول دوم: قول به عدم حجیت مطلقا.

قول سوم: تفصیل بین شهرت قدما و شهرت متأخرین.

نسبت به حجیت مطلق شهرت فتوایی چند دلیل اقامه شده است. سه دلیل مورد بررسی قرار گرفت و معلوم شد که آن سه دلیل نمی تواند حجیت را اثبات کند. دلیل چهارم مقبوله عمرین حنظله بود و البته دلیل پنجم مرفوعه زراره. عمده دلیل بر حجیت شهرت فتوایی مقبوله عمرین حنظله است. ما تقریب استدلال به این مقبوله را بیان کردیم و گفتیم اشکالاتی نسبت به این مقبوله مطرح شده است. باید ببینیم آیا این اشکالات قابل پاسخ است یا خیر؟

اشکال اول این بود که اساسا منظور از شهرت در این مقبوله شهرت فتوایی نیست بلکه شهرت روایی است. شاهد و مؤید نیز این است که اغلب فقها از آن شهرت روایی را فهمیدند و این مقبوله را در بحث تعادل و تراجیح مطرح کردند به عنوان مرجح. ما این اشکال را پاسخ دادیم. پاسخی که بعضی از بزرگان مثل امام خمینی دادند. چند اشکال دیگر نسبت به این مقبوله مطرح شده است.

یاد آوری یک نکته

قبل از اینکه به سایر اشکالات بپردازم یک نکته ای را مورد تأکید قرار می دهم و یادآوری می کنم (مخصوصا برای کسانی که حضور نداشتند) که ما در این مجال در بحث از حجج درباره حجیت شهرت فتوایی بحث می کنیم و منظور این است که آیا اگر یک فتوایی مشهور بود، بدون اینکه مستند آن فتوا برای ما معلوم باشد (یعنی نمی دانیم مشهور چرا این فتوا را دادند، زیرا اگر مشهور به استناد روایت فتوا داده باشند شهرت عملی می شود و پس از آن بحث پیش می آید که آیا فتوای مشهور جابر ضعف سند است یا خیر؟ در شهرت فتوایی آنچه هست فقط فتوای مشهور است، یک جمع زیادی از فقها فتوایی داده اند که مستند آن برای ما معلوم نیست و نمی دانیم بر اساس چه مدرکی این فتوا را دادند.

محقق بروجردی می فرماید: تعداد زیادی فتوا در فقه شیعه (ایشان عدد نود را بیان میکنند) وجود دارد که تقریباً متفق علیه است ولی مستند آنها معلوم نیست و بعد نمونه هایی نقل می کند. بالاخره در شهرت فتوایی سخن در این است که مستند و روایتی که فقها به استناد آن فتوا داده باشند برای ما معلوم نیست، این فرق می کند با بحث مرجح. قبلاً هم اشاره کردیم، ممکن است کسی در باب تعادل و ترجیح و در بحث تعارض خبرین قائل به مرجح بودن شهرت فتوایی بشود یا حتی بگوید روی گرداندن اصحاب از یک روایت باعث وهن روایت می شود. استناد مشهور، یا اعراض اصحاب در جای خود باید بحث شود. ما فعلاً بحث از مرجح بودن شهرت فتوایی نداریم زیرا جای آن در مبحث تعادل و ترجیح است که اگر دو روایت داشتیم و فتوای مشهور مطابق احد الخبرین باشد، آن دیگر شهرت عملی است و شهرت فتوایی نیست زیرا در شهرت فتوایی فرض این است که مستند و روایش برای ما معلوم نیست.

سوال:

استاد: بله؛ آنجا آنوقت اختلاف است که آیا عمل اصحاب به یک روایت جابر ضعف سندی آن هست یا خیر؟ خیلی قائل هستند که شهرت جابر ضعف سند روایت است و البته برخی هم این را قبول ندارند.

سوال:

استاد: آن اسمش را شهرت عملی گذاشتند.

سوال:

استاد: ما عرض کردیم شهرت روایی یعنی تعداد ناقلان روایت کثیر باشند، یعنی وقتی دو روایت را با هم می سنجیم می بینیم این روایت روایانش بیشتر از آن یکی است. شهرت عملی در جایی مطرح می شود که بین دو خبر تعارض باشد. اگر دو روایت متعارض باشند این بحث پیش می آید که چنانچه اغلب اصحاب طبق یک روایت فتوا دادند آیا این مرجح این روایت است یا خیر؟ اینجا بحث ترجیح پیش می آید. پس این شهرت عملی است ولی اگر بحث تعارض بین دو روایت نبود، بلکه ما یک روایت داریم ولی این روایت ضعیف السند است، اینجا بحث در این است که اگر ما ببینیم مشهور بر طبق این روایت ضعیف السند فتوا دادند آیا این شهرت و عمل اصحاب به این روایت جبران ضعف سندی این روایت را می کند یا خیر؟ این هم شهرت عملی است. پس ما نسبت به شهرت عملی تارتا از حیث مرجح بودن بحث می کنیم و آخری از حیث جبران ضعف سند ولی هر دو شهرت عملیه هستند. در شهرت فتوایی اساس بر این است که مستندش برای ما معلوم نیست.

سوال:

استاد: آن می شود شهرت عملی... ؛ در جایی که تعارض نباشد ... اگر دو روایت متعارض داشته باشیم اینجا یکی از وجوه ترجیح شهرت است، یک وقت می گوئیم منظور از شهرت شهرت روایی است، یعنی نگاه می کنیم از این دو روایت متعارض کدام بیشتر نقل شده است، مثلاً در کتاب تهذیب، کافی، کتب اربعه و خیلی جاها نقل شده است و راویان کثیر دارد این می شود شهرت روایی ولی یک وقت ما دو روایت متعارض داریم که ممکن است روایانش هم متعدد نباشند هر دو هم شرایط حجیت را دارند و

راویان آنها نیز معتبرند، اما معارضند، یکی از مرجحات این است که اصحاب اغلب بر طبق یکی فتوا داده باشند، این می شود شهرت عملی، به این می گویند شهرت عملی.

سوال:

استاد: نه؛ ... عمل اصحاب به یک روایت یعنی چه؟ یعنی فتوای اصحاب بر طبق آن روایت. این یک اصطلاح است. فتوای اصحاب بر طبق یک روایت به این می گویند شهرت عملی در مقابل شهرت فتوایی که اصحاب فتوایی داده اند که مستند آن برای ما معلوم نیست، هر چند آنها حتما مستند داشته اند.

سوال:

استاد: الان در مورد شهرت فتوایی خیلی ها می گویند شهرت قدمایی حجت است یعنی شهرت فتوایی قدما، قدما یعنی قبل شیخ طوسی، حالا خواهیم گفت منظور از شهرت فتوایی قدما چیست. محقق بروجردی می گویند آنچه در اصول متلفات بیان شده است کتاب نوادر، مقنعه شیخ مفید ... چند تا از این کتب را نام می برد یعنی آن کتبی که فتاوا عین مضمون روایت بود یعنی خارج از مضمون روایت چیزی نمی آوردند، کتاب فتوایی بود، کتاب روایی معلوم بود، می نوشت قال الباقر، قال الصادق و قال رسول الله، اما کتاب فتوایی تا زمان شیخ طوسی عمدتا این بود، متن روایات را در این کتابها به عنوان اسناد به امام نمی آوردند بلکه فتوا دقیقا منطبق بر متن روایت بود، حال فرض کنید آقایان می گویند این فتاوایی که در این کتب بیان شده است مستندش برای ما معلوم نیست ولی معلوم است که بالاخره آنها به یک جهتی این کار را کردند، از پیش خودشان چیزی نگفتند، روایاتی بوده که در دسترس آنها بوده ولی به ما نرسیده. این می شود شهرت فتوایی قدمایی. پس شهرت فتوایی یعنی آنچه که مشهور فقها به آن فتوا دادند ولی مستندش برای ما معلوم نیست. این یک اصطلاح است. شما می گویند شهرت عملی نیز همان شهرت فتوایی است، بله ولی شهرت عملی یعنی چه؟ یعنی عمل مشهور فقها به یک روایت نه یعنی عملشان من حیث انه مکلفون، یعنی خودشان اگر تکلیفی بود می رفتند آن کار را می کردند، نه، عمل فقها یعنی الفتوی علی طبقه، لذا به خصوص شهرت فتوایی مستند به یک روایت و بر وفق یک روایت شهرت عملی را اطلاق کردند. حال همین مشهور اگر یک فتوایی بدهند ولی مستندش برای ما معلوم نباشد، این می شود شهرت فتوایی.

سوال:

استاد: دو بحث است. اول این اصطلاحات باید دقیق روشن شود که شهرت فتوایی و عملی به چه معناست؟ معنای اینها چیست؟ حال می آییم سراغ مقبوله، بحث ما الان راجع به مقبوله است. در مقبوله یک بحث این است که این دارد راجع به شهرت صحبت می کند یا اجماع؟ زیرا میگوید فان المجمع علیه لاریب فیه، در تعلیل، اولش هم که حکمنا المجمع علیه، این را تقریبا همه قبول کردند که منظور از مجمع علیه یعنی شهرت، دو سه قرینه نیز دارد که ما عرض کردیم. در مقبوله دو سه قرینه دارد که ما اینها را بیان کردیم. از این مرحله عبور کردیم.

آنگاه نزاع شده است که آیا شهرت در مقبوله شهرت روایی است یا فتوایی؟ گفتیم دو دیدگاه شکل گرفته است. یک عده مثل محقق خراسانی و شیخ انصاری و بعضی از اتباعشان مثل محقق خوبی و شهید صدر می گویند اینجا منظور شهرت روایی است.

محقق نایینی می گوید اینجا منظور شهرت روایی است. از آن طرف نیز کسانی مثل محقق بروجردی و امام خمینی و برخی دیگر از بزرگان می گویند اینجا منظور شهرت فتوایی است. بحث ما اینجا نیز این است، ما استدلال آنها را بیان می کنیم؛ یک مطلبی را محقق بروجردی دارند که باید کلام ایشان را نقل و بررسی کنیم. یک مطلبی امام خمینی دارند که باید آن را نیز بیان کنیم. یک مطلبی را محقق نایینی دارد آن را نیز باید بیان کنیم.

محقق نایینی به عنوان کسی که معتقد است که مقبوله دلالت بر شهرت فتوایی ندارد چند دلیل مطرح کرده است که ما آنها را به عنوان اشکال به مقبوله طرح خواهیم کرد.

سوال:

استاد: کجا قبول کردیم؟ آن سه دلیل که مطرح شد، گفتیم آن دلیل بر حجیت شهرت فتوایی نیست، آمدیم سراغ مقبوله.

سوال:

استاد: البته این سوال شما یک فایده ای داشته که ما این بحث را برای کسانی نبودند به ناچار مجبور شدیم تکرار کنیم زیرا خیلی مهم است که اصلاً بفهمیم اینجا بحث و نزاع بر سر چیست؟

مقبوله عمر بن حنظله تقریب استدلالش را گفتیم، گفتیم به ادعای کسانی که می گویند این دلالت بر حجیت شهرت فتوایی می کند المجمع علیه چه در تعلیل و چه در ما قبل تعلیل، عرض کردیم یوخذ حکمنا، آن چیزی که حکم ما از آن اخذ می شود اینکه امام بعدش فرمود انما الامور ثلاثه ..... اینها همه قرینه است که خود شهرت بما هی شهرت منظور نیست بلکه منظور شهرتی است که حکم از آن اخذ می شود و الا چرا باید بگویند آنچه که حکم ما را از آن اخذ می کنند یا بین آن دو تایی که حکم از آن اخذ می شود، آن که مشهور است.

سوال:

استاد: چند اشکال دیگر اینجا وجود دارد. اشکال اول را دو پاسخ دادیم. اشکال اول چه بود؟ ... آن دو موید چه بود؟ ... این یکی از اشکالاتی است که بعضی بیان کرده اند.

سوال:

استاد: این یکی از آن اشکالاتی است که مطرح شده است. عرض کردم که نسبت به استدلال به مقبوله چند اشکال بیان شده است حداقل ما چهار موردش را اینجا باید مطرح کنیم. یکی را در جلسه قبل بیان کردیم.

اشکال دوم

اشکال دوم همین است که الان شما فرمودید. (البته طبق نظم منطقی بحث باید اشکال دیگری مطرح می شد ولی چون شما این اشکال را بیان کردید این را اینجا عرض می کنم)

امام فرمود آنچه که مشهور بر طبق آن است اخذ کن و آن دیگری که شاذ و نادر است را ترک کن. عمر بن حنظله دوباره سوال می کند که آقا هر دو مشهور هستند، یعنی آن دو روایتی که مبنا و مستند حکم قرار گرفته است هر دو مشهور هستند، حال باید چه کنیم؟ امام اقله و اوثقیت و اعلمیت را مطرح می کنند، حال اشکال شده است که تعارض بین دو روایت مشهور ممکن است،

یعنی دو روایت که معارض باشند ولی هر دو ناقلان کثیری داشته باشند و هر دو مشهور باشند متصور است ولی در باب فتوا معنا ندارد که دو فتوای مشهور متعارض وجود داشته باشد، اگر یک فتوایی مشهور باشد فتوای مقابلش نادر است. نمی شود اغلب یک فتوا بدهند و دوباره اغلب یک فتوای معارض آن را بدهند. پس اشکال این است که اساسا این شهرت قابل حمل بر شهرت فتوایی نیست زیرا در روایت سوال از تعارض دو شهرت و دو مشهور شده است و این فقط در مورد روایت قابل تصور است و شهرت فتوایی نمی تواند معارض داشته باشد و معارضش هم یک شهرت فتوایی دیگر باشد.

بررسی اشکال دوم

ما اگر شهرت اصطلاحی را در نظر بگیریم در مقابلش شاذ است و در باب فتوا نمی تواند اینچنین باشد. در درجه اول ممکن است گفته شود حتی در باب روایت نیز نمی تواند شهرت اصطلاحی تحقق پیدا کند. اگر شهرت به معنای اغلب در مقابل شاذ باشد نمی توانیم بگوییم ناقلان یک روایت اکثریت هستند خیلی زیاد هستند و ناقلان معارضش هم اکثریت و مشهور هستند. ولی می توان گفت اینجا شهرت متصور است زیرا همان راوی که این را نقل کرده روایت معارض را نیز نقل کرده است.

اما منظور از شهرت اینجا در مقابل شاذ نیست، مشهور در مقابل شاذ نیست، شهرت به معنای شیوع، یعنی دو فتوا که هر دو طرفداران زیادی دارد. اگر خاطرتان باشد، ما یک مشهور در مقابل شاذ و نادر داریم و یک مشهور در برابر اشهر داریم. دو تا فتوای مشهور که ممکن است یکی از دیگری اشهر باشد، اصلا تعبیر اشهر و مشهور را کجا به کار می بردند؟ دو فتوایی که کاملا متفاوت بودند و در عین حال هر دو قائلین زیادی داشتند، لذا شهرت در فتوا اینجا می تواند تصویر شود به گونه ای که معارض هم داشته باشد.

سوال:

استاد: آن اشکال دیگری است. شما می گوئید در باب فتوا اصلا شهرت نمی شود متعارض بشود می گوئیم چرا می شود. بالاخره شما الان قبول کردید که تعارض در شهرت فتوایی می تواند تصویر شود.

والحمد لله رب العالمین»